

# بررسی جامعه‌شناختی هزینه مبادله و تأثیر آن بر روی کنش اقتصادی کارآفرینان

(مورد مطالعه: کارآفرینان استان همدان)

مجید خالقی‌فر\*

وحید قاسمی\*\*

رضا همتی\*\*\*

شکوفه فرهمند\*\*\*\*

## چکیده

هدف این تحقیق سنجش رابطه هزینه‌های اجتماعی مبادله با کنش اقتصادی نامولد است. چارچوب نظری تحقیق را نظریه‌های نهادگرایان جدید و به‌خصوص نظریه داگلاس نورث تشکیل می‌دهد. نهادها، قوانین رسمی، غیررسمی و قواعد بازی در هر جامعه‌ای هستند که نااطمینانی در مبادله را کاهش می‌دهند. پژوهش حاضر به روش پیمایش و نمونه‌گیری، به‌صورت ترکیبی (مطبق و تصادفی ساده) از بین کارآفرینان استان همدان به تعداد ۳۷۰ نفر صورت گرفته است. تحلیل مدل معادله ساختاری با استفاده از نرم‌افزار آموس انجام شد که طی آن شاخص برازش مطلق (کای اسکور بهنجار) به مقدار  $CMIN/DF=4/71$  به همراه سایر شاخص‌های مدل، مورد تأیید می‌باشد. ضریب استاندارد به‌دست آمده نشان می‌دهد که با ثابت فرض کردن سایر متغیرها به‌طور متوسط مؤلفه‌های هزینه مبادله مورد نظر این تحقیق به میزان ۰/۴۹ بر روی کارآفرینی نامولد تأثیرگذار است. یافته‌ها حاکی از آن است که با بالا رفتن هزینه‌های مبادله، کارآفرینان از حوزه کارآفرینی مولد خارج شده و به سمت کارآفرینی نامولد گرایش پیدا می‌کنند. از دیگر نتایج مهم تحقیق می‌توان به معنی‌داری احساس امنیت اقتصادی، سرمایه اجتماعی، اعتماد عام، اعتماد بین شخصی، مشارکت اجتماعی، همیاری، خاص‌گرایی، ثبات قوانین و بخشنامه‌ها، دخالت دولت در اقتصاد، حسن اجرای قراردادها و تضمین حقوق مالکیت با کارآفرینی نامولد اشاره کرد. همچنین قدرت تبیین مدل نشان می‌دهد ۳۰ درصد از واریانس کارآفرینی نامولد ناشی از متغیرهای موجود در مدل است.

## واژگان کلیدی

هزینه مبادله، کنش اقتصادی، کارآفرینی مولد/نامولد

Email: khaleghi.majid@gmail.com

Email: v.ghasemi@ltr.ui.ac.ir

Email: rhemati@gmail.com

Email: farahmand.shekoofeh@gmail.com

\* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

\*\* دانشیار و عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

\*\*\* استادیار و عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

\*\*\*\* استادیار و عضو هیات علمی گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

تاریخ پذیرش: ۹۴/۵/۲۰

تاریخ ارسال: ۹۴/۲/۲۵

فصلنامه راهبرد / سال بیست و چهارم / شماره ۷۵ / تابستان ۱۳۹۴ / صص ۲۱۷-۱۹۱



پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

## جستار گشایی

از دیرباز جوامع درصدد رشد و توسعه همه‌جانبه و هرچه بیشتر در رقابت با دیگر جوامع و ملت‌ها بوده‌اند. کارآفرینان از جمله نیروهای تأثیرگذار مهم در رونق اقتصادی هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند و به قول شومپیتر<sup>۱</sup> (۱۹۳۴) موتور محرکه توسعه‌اند. ولی همین کارآفرینان در شرایط خاصی قادر به ادامه مسیر تولیدی و رشد کمی و کیفی هستند. برخی مانند نورث<sup>۲</sup> و بامول<sup>۳</sup> معتقدند شرایطی که کارآفرینان را مستعد تکاپو و فعالیت می‌کند، وجود نهادهای مساعد با تولید در یک جامعه است. اگر بپذیریم که هزینه‌های کل عبارتند از مجموع هزینه‌های تبدیل (تولید) و هزینه‌های مبادلاتی؛ آنگاه هزینه‌های تولید آن بخش از هزینه‌هایی است که در محصول نهایی به کار می‌روند و قابل محاسبه و پیش‌بینی است و هزینه‌های مبادلاتی آن بخش از هزینه‌هایی را شامل می‌شود که بر معامله بار می‌شوند، غیرقابل محاسبه و غیرقابل پیش‌بینی‌اند و در حالت کلی در کاهش سود نهایی محصول تأثیرگذارند. به عبارت دیگر، تمام هزینه‌هایی که نباید باشند و در هزینه تولید به محاسبه در نمی‌آیند، ولی وجود دارند و بر قیمت تمام‌شده محصول در بازار اثر می‌گذارند را شامل می‌شود. از آنجا که مفهوم هزینه مبادله بسیار فراگیر، سیال و متکثر است، در واقع هزینه مبادله شامل هزینه‌هایی است که تحمل آنها برای تولید کالاها نیاز نیست، اما در هنگام مبادله کالاها بر افراد تحمیل می‌شود. برای مثال هزینه‌های کسب اطلاعات در مورد کالای مورد مبادله یا در مورد قابلیت اعتماد فرد مقابل، هزینه‌های مربوط به مذاکره یا عقد قرارداد، هزینه‌های ناشی از عدول طرف مبادله از قرارداد یا قول و قرارها، هزینه‌های پیگیری برای احقاق حقوق و نظایر اینها همگی جزء هزینه مبادله محسوب می‌شوند (رنانی: ۱۳۸۹).

هزینه‌های مبادلاتی جزء پنهان هزینه‌های کل تولید هستند که اغلب در هزینه‌های کل پیش‌بینی نمی‌شوند، ولی همین عامل به اندازه‌ای وزین در امر تصمیم‌گیری و عمل به اقدام در سرمایه‌گذاری و تولید از سوی کارآفرینان و کارفرمایان می‌باشد که گاه کارآفرین با ترس از متحمل شدن این هزینه‌ها، ترجیح می‌دهد سرمایه خود را وارد تولید نکند، آن را به کشور یا اقتصاد دیگری انتقال دهد یا به حوزه‌ای دیگر انتقال دهد و از چرخه تولید خارج کند که در این حالت، اغلب سرمایه‌ها در بخش‌های غیرمولد و بیشتر در بازار دلالی و واسطه‌گری و بازار

1. Schumpeter, J  
2. North, D.C  
3. Baumol, W. J

سیاه به جریان خواهد افتاد. هزینه‌های مبادله دارای مؤلفه‌ها و شاخص‌های شفاف و روشنی نمی‌باشند. به عبارت دیگر، این‌که هزینه‌های مبادلاتی شامل چه هزینه‌هایی می‌شود (برای کارآفرینان یک جامعه در دوره زمانی که مبادله شروع می‌شود تا زمانی که پایان می‌یابد)، بستگی به وضعیت فضای اقتصادی جامعه در دوره مورد نظر، وضعیت سیاسی داخلی و خارجی در عرصه بین‌المللی و نوع نسبتاً تثبیت‌شده الگوی تصمیم‌گیری و تأثیرگذاری عمل کارگزاران قدرت سیاسی یک جامعه دارد. درست است که گفته می‌شود کارآفرینان غزالان تیزپای اقتصادی هستند و منظور انعطاف‌پذیری آنها را در سرمایه‌گذاری می‌رساند، ولی همین خصوصیت در وجود آنان باعث می‌شود با کمترین احساس خطری که متوجه سرمایه‌هایشان شود، از صحنه بگریزند.

این تحقیق بر آن است تا بداند چه مؤلفه‌های هزینه‌برداری غیر از هزینه‌های تولید در قیمت تمام‌شده محصولات بار می‌شوند که نه تنها بر روی مقدار تولید، فعالیت‌های تولیدی، قیمت محصولات، فروش و درنهایت سود کارآفرینان تأثیرگذار است، بلکه تصمیم‌ها و اقدام‌های اقتصادی و ادامه فعالیت اقتصادی آنان را تحت‌الشعاع قرار داده و آنها را تشویق به کارآفرینی نامولد و غیرتولیدی می‌کند؟

### ۱. پیشینه تحقیق

با توجه به گستردگی مفهوم هزینه مبادله و دربرگرفتن مجموعه وسیعی از متغیرها، تاکنون مطالعات زیادی برای شناخت هزینه‌های مبادله و ارتباط آن با دیگر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و... صورت گرفته که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. ایگن-زوچی<sup>۴</sup> (۲۰۰۱) در پایان‌نامه خودش با عنوان اندازه‌گیری هزینه‌های مبادله، به تعریف دقیق هزینه‌های مبادله پرداخته و مفاهیمی عام و خاص از هزینه‌های مبادله ارائه داده است. همچنین، وی رفتار هزینه مبادله را که مانند مالیات یا حساسیت بازار عمل می‌کند، تحلیل‌های اقتصاد خرد از رفتارهای هزینه مبادله و تلاش‌های اولیه والیس و نورث را مرور می‌کند (ایگن-زوچی، ۲۰۰۱).

آیازز<sup>۵</sup> (۲۰۰۳) در پایان‌نامه خود به بررسی تأثیر هزینه‌های مبادله بر بخش گاوداری ساسکاچوان پرداخته و به دنبال یافتن موانع موجود بر سر راه توسعه پروارگاه‌ها بوده است. وی پس از مصاحبه با هفده مدیر پروارگاه، به این نتیجه رسید که قوانین کار محلی، خطا و

4. Eigen- Zucchi

5. Ayars, M. B.

خطرپذیری تولید علوفه از دلایلی است که باعث کمبود سرمایه‌گذاری در بخش گاو‌داری شده است (آیازز، ۲۰۰۳).

ویکتور نی<sup>۶</sup> (۲۰۰۵) در مقاله‌ای مشترک با ریچارد سوئدبرگ با عنوان جامعه‌شناسی اقتصادی سرمایه‌داری به تعامل بین این دو حوزه پرداخته و به بررسی مفاهیمی از جمله هزینه مبادله، نقش نهادها در زندگی اقتصادی و نظریه‌های بین‌رشته‌ای پرداخته است (نی، ۲۰۰۵: ۷۵).

گویزو<sup>۷</sup> و دیگران<sup>۸</sup> (۲۰۰۶) در مقاله‌ای پژوهشی با عنوان آیا فرهنگ بر نتایج اقتصادی اثرگذار است؟ به بررسی این موضوع پرداخته‌اند که چگونه دامنه فرهنگ گسترده است و بر چه گستره‌ای از امور اقتصادی تأثیرگذار است: از کارآفرین شدن افراد گرفته تا چگونگی کسب پول و در نهایت تأثیر تصمیمات سیاسی بر باز توزیع درآمد. روش تحقیق بر مبنای تحلیل ثانویه و با استفاده از داده‌های پیمایش اجتماعی عمومی بوده است. یافته‌ها حاکی از آن است که در عمل هر معامله تجاری در درون خود عنصری از اعتماد را دارد، به‌خصوص هزینه‌ای که با صرف زمان همراه باشد. اعتماد رابطه مستقیم و مثبتی با درآمد سرانه دارد. زمانی که قراردادها ناقصند و معاملات با دست‌دادن تنظیم می‌شوند، ارزش اعتماد تبدیل به یک مزیت نسبی برای کارآفرین شدن می‌شود (گویزو و دیگران، ۲۰۰۶).

نورث، والیس و وینگست<sup>۸</sup> (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان چارچوبی مفهومی برای تفسیر تاریخ انسانی ثبت‌شده، چنین بیان می‌کنند که نه علوم اقتصادی و نه علوم سیاسی نمی‌توانند به‌تنهایی فرایند توسعه اجتماعی مدرن را توضیح دهند. حقیقت این است که جوامع توسعه‌یافته همیشه اقتصاد و حوزه سیاسی توسعه‌یافته‌ای دارند که با این امکان، ارتباط بین اقتصاد و سیاستشان باید یک جزء اساسی در فرایند توسعه‌شان باشد. این مقاله دو نوع مناسبات را معرفی می‌کند:

الف- مناسبات با دسترسی محدود، با استفاده از سیستم سیاسی با اقتصاد محدود، موجب ورود به ایجاد رانت می‌شوند و سپس با استفاده از این رانت‌ها باعث پایداری همان سیستم سیاسی و محدود کردن خشونت می‌گردند. نویسندگان این نوع از مناسبات اقتصادی سیاسی را

6. Nee, V.

7. Guiso, L.

8. North, D.C & Wallis, J.J & Weingast B.R

دولت طبیعی می‌نامند. تاجایی که جوامع تاکنون در بیشتر نقاط جهان این‌گونه سازماندهی شده‌اند.

ب- در مقابل و برعکس، برخی از کشورهای توسعه‌یافته، مناسبات اجتماعی با دسترسی باز را توسعه داده‌اند. در این جوامع، ورود و دسترسی باز به سازمان‌های سیاسی و اقتصادی، رقابت سیاسی و اقتصادی را پایدار کرده است. مناسبات اجتماعی به‌وسیله رقابت پایدار شده‌اند، به‌جای اینکه باعث ایجاد رانت و رابطه شوند. کلید فهم توسعه اجتماعی مدرن، درک انتقال از مناسبات اجتماعی محدود به مناسبات اجتماعی باز است که تنها تعداد اندکی از کشورها از زمان جنگ جهانی دوم به بعد موفق به این امر شده‌اند (نورث، والیس و وینگست، ۲۰۰۶).

سویل<sup>۹</sup> (۲۰۰۸) در مطالعه خود با عنوان آزمون نظریه بامول، کیفیت نهادها و بهره‌وری کارآفرینی، نظریه کارآفرینی مولد و غیرمولد بامول را که یکی از مهم‌ترین ادبیات مطرح شده کارآفرینی با دید اقتصادی است، به‌طور تجربی مورد آزمون قرار داد. وی در این مطالعه، نظریه بامول را مبنی بر اینکه افراد کارآفرین بسته به نهادهای اقتصادی، سیاسی و قانونی حاکم بر جامعه تلاش‌های خود را در مسیرهای مختلفی به‌پیش می‌برند، مورد تأیید قرار داد. وی به بررسی ارتباط بین کیفیت نهادهای قانونی و سیاسی آمریکا و کارآفرینی مولد غیرمولد پرداخت، به این نتیجه رسید که ساختار نهادی مناسب، سرمایه‌گذاری‌های مخاطره‌آمیز، تعداد ثبت اختراع و نرخ رشد تأسیس بنگاه را افزایش می‌دهد و در نتیجه، با بالابردن سطح کارآفرینی، نرخ بالای رشد اقتصادی فراهم می‌شود.

بررسی پیشینه تحقیق به‌خوبی نشان می‌دهد که تحقیقات و مقالات این‌چنینی بسیاری پیرامون موضوع مقاله حاضر وجود دارد که هر یک از منطری به گوشه‌ای از موضوع مطالعه حاضر پرداخته‌اند، اما در ایران کمتر تحقیقی وجود دارد که با رویکرد جامعه‌شناسی اقتصادی به بررسی تأثیر هزینه مبادله بر روی کنش اقتصادی کارآفرینی مولد/ نامولد مورد نظر بامول پرداخته باشد. اگرچه چارچوب نظری و تحقیقات نورث با طرح نظریه نهادگرایی نوین، مسیر جدیدی را در آشکار کردن تأثیر نهادها، بر رشد و توسعه اقتصادی آنها گشوده است.

### ۳. چارچوب نظری موضوع

آدم/اسمیت<sup>۱۰</sup> اعتقاد داشت که زندگی اجتماعی بشر بر پایه مبادله استوار است. مبادله به مردم این امکان را می‌دهد تا از منافع افزایش بازدهی - که ناشی از گسترش تقسیم کار است - بهره

9. Sobel R.S.

10. Smit, A.

ببرند. تحقق هر مبادله‌ای نیز، مستلزم تحمل هزینه‌هایی خواهد بود. به طوری که گستردگی مبادله بستگی کامل به هزینه‌های مبادله دارد (رنانی، ۱۳۷۶: ۳۲۶). در اینجا به نظریه اقتصاد نهادی جدید و دیدگاه داگلاس سی‌نورث که مطالعه حاضر با تأکید بر نظریات وی صورت گرفته است، اشاره مختصری می‌کنیم. نقد عمده‌ای که به اقتصاد نئوکلاسیک وارد است، این است که هزینه مبادله در اقتصاد نئوکلاسیک برابر با صفر در نظر گرفته می‌شود. این انتقاد تا جایی جدی و قابل تأمل است که رونالد کوز<sup>۱۱</sup> (۱۹۶۰) در مسئله هزینه اجتماعی مشخص کرد که الگوی نئوکلاسیک فقط در صورت فقدان هزینه مبادله، نتایج تخصیصی ادعا شده را در بر خواهد داشت و اگر هزینه مبادله مثبت باشد، نوع ساختار حقوق مالکیت در کارآمدی بازار تأثیر می‌گذارد و بسیاری از نتایج موجود در الگوی نئوکلاسیک زیر سؤال خواهد رفت. کوز هزینه‌های مبادله را با عنوان هزینه‌های استفاده از سازوکار قیمت‌ها<sup>۱۲</sup> تعریف کرده و می‌گوید: «استفاده از سازوکار بازار هزینه دارد. از جمله این هزینه‌ها، هزینه‌های جستجو برای پی‌بردن به قیمت‌های درست و مناسب است. علاوه بر این، باید هزینه‌های مذاکره و انعقاد یک قرارداد جداگانه را که برای هریک از مبادلات بازار انجام می‌شود، به حساب آورد» (کوز، ۱۹۶۰: ۴۰۵-۳۸۶).

از نظر نورث نیز هزینه‌های مبادله، هزینه‌های مشخص کردن و نیز تضمین اجرای قراردادهاست - که اساس مبادلات را تشکیل می‌دهند- و شامل تمام هزینه‌هایی می‌شود که برای بر خورداری از منافع ناشی از مبادلات باید تقبل کرد (نورث، ۱۳۷۷: ۱۱۹).

نورث معتقد است هزینه مبادله صفر، هیچ‌گاه تحقق نمی‌یابد؛ زیرا شرط تحققش این است که بازیکنان، نه تنها باید هدف‌های معینی داشته باشند، بلکه باید از شیوه صحیح دستیابی به آن نیز مطلع باشند، امری که در دنیای واقعی هیچ‌گاه رخ نمی‌دهد؛ زیرا برخلاف فرض عقلانیت ابزاری، افراد بر مبنای اطلاعات ناقص و مدل‌های ذهنی غیرمعمول عمل می‌کنند و باز خورد اطلاعات نیز برای اصلاح این مدل‌های ذهنی ناقص کافی نیست (نورث، ۱۹۹۴: ۳۶۱-۳۶۰). نورث با تکیه بر سخنان سایمون مینی بر وجود عقلانیت ناقص و عدم ثبات ارزش‌ها، بر نقش نهادها در مبادله و فرایندهای اقتصادی تأکید می‌کند (نورث، ۲۰۰۰: ۱۹). وی در این باره می‌نویسد: «نهادها، ساختاری برای مبادله در اختیار ما می‌گذارند که (همراه با دانش فنی به کار گرفته شده) هزینه معامله و هزینه تبدیل را تعیین می‌کند. انگیزش بازیگران (تابع مطلوبیت آنها)، پیچیدگی محیط و توانایی بازیگران در رمزگشایی و سامان‌بخشیدن به محیط

11. Coase, R. H

12. Costs of Using the Price Mechanism

(اندازه‌گیری و اجرا) تعیین‌کننده میزان موفقیت نهادها در هماهنگ‌سازی و تولید است. نهادهایی که وجودشان برای مبادله اقتصادی ضروری است، از حیث درجه پیچیدگی متفاوت هستند» (نورث، ۱۹۹۰: ۳۴).

نهادها آن‌گونه که نورث معنی می‌کند، قوانین بازی در جامعه‌اند و قیودی وضع شده از جانب نوع بشر هستند که روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر را شکل می‌دهند (نورث، ۱۳۷۷: ۱۹). به عبارت دیگر، مجموعه قوانین و محدودیت‌های رسمی و غیررسمی هستند که با در اختیار نهادن ساختارهایی برای زندگی روزمره، عدم اطمینان افراد را در کنش متقابل انسانی‌شان کاهش می‌دهند (نورث، ۱۳۷۷: ۲۰). این قوانین و مقررات در بستری به نام سازمان‌ها جاری و اجرا می‌شوند که با اجرای صحیح قوانین و الزام‌های قانونی در اجرای صحیح قراردادها از سوی این سازمان‌ها، در عمل مبادله صورتی سیال و مطمئن به خود می‌گیرد. به گفته نورث، سازمان‌ها هم مثل نهادها به کنش متقابل انسان‌ها ساختار می‌بخشند. درحقیقت، وقتی ما هزینه‌هایی را بررسی می‌کنیم که از چارچوب‌های نهادی سر برمی‌آورند، می‌بینیم که این هزینه‌ها فقط محصول چارچوب‌های مزبور نیستند، بلکه محصول سازمان‌هایی هم هستند که به تبع آن چارچوب‌ها رشد کرده‌اند. به لحاظ مفهومی باید به‌وضوح میان بازیکنان و قواعد بازی تفاوت گذاشت. سازمان‌ها شامل تشکیلات سیاسی (احزاب سیاسی، مجلس، انجمن شهر و هیئت‌های نظارتی)، تشکیلات اقتصادی (بنگاه‌ها، اتحادیه‌های تجاری تعاونی‌ها و ...)، تشکیلات اجتماعی (کلیساها و مساجد، باشگاه‌ها و مؤسسات ورزشی) و تشکیلات آموزشی (مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی) هستند. اعتماد مردم به عملکرد این سازمان‌ها و مؤسسات (که در جهان سوم اغلب به صورت دولتی اداره می‌شوند) تأثیر به‌سزایی در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیمات اقتصادی‌شان دارد تا جایی که وجود اطمینان به این سازمان‌ها باعث هم‌مسیرشدن عملکردهایشان در راستای گفته‌ها و توصیه‌های کارگزاران این سازمان‌ها می‌شود و هر دو جبهه (مردم و سازمان‌ها) از آن منتفع می‌شوند، ولی در صورت عدم اطمینان به گفته‌ها و توصیه‌های آنان (گردانندگان این سازمان‌ها و مؤسسات)، اطمینان سرمایه‌گذاران به‌مرور زمان از آنان سلب شده و در جهت و سمت‌وسوی تصمیمات آنها، برنامه‌ریزی نمی‌کنند، بلکه حتی در جهت عکس آن نیز عمل می‌نمایند (نورث، ۱۳۷۷: ۲۰).

طبق نظر هایک<sup>۱۳</sup> و نورث، عملکرد اقتصادی تحت تأثیر و تفسیر نوع فرهنگ، باورها و نهادهای یک جامعه هستند. افراد در خلاء کنش اقتصادی انجام نمی‌دهند، بلکه هر نوع کنش



اقتصادی انسان‌ها زیر لوای فرهنگ، باورها و ارزش‌هایی هستند که فرد به‌عنوان عضوی از جامعه آن‌را فراگرفته و طی کنش‌های خود از جمله کنش اقتصادی‌اش بازخورد می‌دهد. آنچه فضاهای بین کنش‌های اقتصادی کنشگران را پر می‌کند و عملکرد اقتصادی خاصی را به وجود می‌آورد، همان فرهنگ، ارزش‌های جامعه، هنجارهای جاری در بین افراد، نوع تعاملات بین کنشگران حقیقی، حقوقی و نوع عملکرد نهادهای رسمی و غیررسمی است (پاداش و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

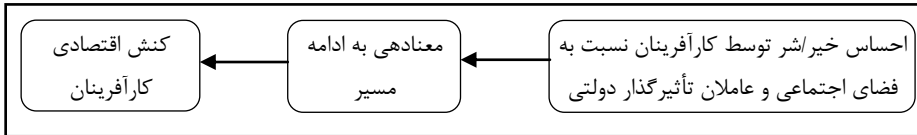
ارزیابی‌ها و ادراک‌های خطرپذیری نیز تحت تأثیر کیفیت نهادی قرار می‌گیرد؛ اقتصادی که چارچوب نهادی آن، آزادی اقتصادی عاملان را تضمین نمی‌کند، به یک معنای عینی، به خطرپذیری بودن گرایش دارد و بار دیگر، تخصیص منابع تحت تأثیر قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، مواردی یافت می‌شود که در آنها عوامل نهادی در کارآفرینی نقش تعیین‌کننده دارند. در واقع، تا زمانی که روابط اقتصادی در حوزه‌ای برقرار می‌شوند که هزینه‌های معاملاتی مهم هستند، معناداری متغیرهای نهادی در تصمیم‌گیری برای اشتغال به فعالیت‌های کارآفرینانه، اهمیت خواهند داشت (پاداش و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

انسان‌ها بر اساس معنایی که به روندها، حوادث، رویدادها و محیط زندگی پیرامون خود می‌دهند، دست به فعالیت اقتصادی می‌زنند. بازار به طور کامل از روند معنادهی کنشگران به رویدادها تأثیرپذیر است. این امر، به خصوص در دوران بحران‌های اجتماعی یا اقتصادی نقش پررنگ‌تری را بازی می‌کند. انسان‌ها از بابت اینکه از روند یا سیاست حکمرانی خاصی رضایت یا نارضایتی دارند، احساس خاصی در پیگیری روند تجاری یا آینده‌نگری مثبت یا منفی در مورد معاملات از خود نشان می‌دهند یا به‌طور ذهنی امواج منفی یا مثبتی که ناشی از معنادهی آنها به روند امور است، باعث تأثیرگذاری بر کنش اقتصادی خودشان می‌شود. مصداق این قضیه، ثبات یا چالش‌های نرخ‌گذاری در قیمت‌های بازار است.

از بُعد سیاسی، خود این معنادهی‌ها به روندها و زندگی عادی از سوی کنشگران، ناشی از تصمیم‌گیری‌های عاملان تأثیرگذار مانند مسئولان دولتی و همچنین اشخاص تصمیم‌گیرنده است چرا که انسان‌ها با توجه به احساسی که به این شخص یا گروه وی دارند از یک‌طرف و تصمیماتی که اتخاذ می‌شود از طرف دیگر، معنایی به ادامه مسیر فعالیت اقتصادی می‌دهند که ادامه فعالیت‌های آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این معنادهی ممکن است تعبیر به شر یا تعبیر به خیر شود که در ادامه باعث نوع رویکردی خاص در رونق یا کساد و دادوستدها و فعالیت‌های

اقتصادی و تجاری می‌شود و در ادامه مسیر جو و فضایی از تحرک یا رکود را در بازار حاکم می‌کند.

**شکل شماره (۱) - ارزیابی کارآفرینان از عوامل مؤثر و مرتبط با فعالیت اقتصادی و تأثیر آن بر فعالیت اقتصادی آنان**



علاوه بر موارد بالا، طیف وسیعی از مطالعات را می‌توان نام برد که بر تأثیر عملکرد نهادها بر فعالیت‌های کارآفرینانه تأکید می‌کنند. این مطالعات و بسیاری مطالعات دیگر، رویکرد نهادی را مفروض می‌گیرند و سپس اثر نهادهای خاص بر کارآفرینی را مورد مطالعه قرار می‌دهند. در حال حاضر، در بیشتر مطالعات، بررسی آثار محققان قبلی، بخش جدایی‌ناپذیری از تحلیل محیط‌های کارآفرینی شده است که برخی از آنها در نگاره شماره (۱) مشاهده می‌شود.

**نگاره شماره (۱) - خلاصه برخی از پژوهش‌ها درباره رابطه نهادها و کارآفرینی**

مؤلفان	موضوع اصلی	پشتوانه نظری	یافته‌ها
مگنوس هنرکسون <sup>۱۴</sup> (۲۰۰۷)	پیوند نهادها و کارآفرینی	ادبیات نهادی توسعه به ویژه نورث و شومپتر	چهار نهاد در کارآفرینی مؤثر هستند: حمایت از حقوق مالکیت، پس‌انداز و تشکیل ثروت، مالیات ستانی، مقررات بازار کار.
جوزه ارنستو آموروس <sup>۱۵</sup> (۲۰۰۹)	کیفیت نهادی و کارآفرینی	ادبیات نهادی توسعه (نورث) و ادبیات نهادی کارآفرینی (بامول)	نهادها با به‌طور دقیق‌تر کیفیت نهادی، بر عملکرد اقتصادی اثر مهمی دارد.
دیوید هارپر <sup>۱۶</sup> (۲۰۰۳)	بنیادهای کارآفرینی و توسعه اقتصادی	ادبیات نهادی توسعه (نورث و ویلیامسون)	حقوق مالکیت، حاکمیت قانون، قراردادهای، نظام پولی، تمرکززدایی حقوقی و سیاسی و آزادی اقتصادی.
رینولدز هلوکامب <sup>۱۷</sup> (۱۹۹۹)	نقش نهادها در فعالیت کارآفرینانه در قالب یک مدل عمومی	ادبیات کارآفرینی (مدل GEM)	فعالیت کسب‌وکار در سطح ملی، با تغییر در شرایط عمومی چارچوب ملی تغییر می‌کند، در حالی که فعالیت کارآفرینانه، از شرایط چارچوب کارآفرینانه اثر می‌پذیرد.
سویل، کلارک و لی <sup>۱۸</sup> (۲۰۰۷)	نقش سیاست‌های عمومی در کارآفرینی	ادبیات توسعه	سیاست‌های عمومی با تعریف سیاست‌های مختص کارآفرینی و نیز ایجاد یک ساختار نهادی منتج به کارآفرینی، پویایی‌های کارآفرینی در یک کشور یا منطقه را تعیین می‌کنند.

14. Henrekson M.

15. José Ernesto Amorós

16. Harper D.

17. Holcombe R.

18. Sobel, Russell S.; J. R. Clark & Dwight R. Lee

تخصیص کارای منابع در اقتصاد و به‌طور خاص تخصیص استعدادهای کارآفرینانه، در ساختارهای نهادی گوناگون، متفاوت است.	ادبیات توسعه	ارزیابی سیاست‌های مختلف کارآفرینی	استیونسون و لاندستروم <sup>۱۹</sup> (۲۰۰۷)
رژیم‌های نهادی متفاوت، کارآفرینی‌های متفاوتی ایجاد می‌کنند.	ادبیات نهادی توسعه (نورث) و ادبیات نهادی کارآفرینی (بامول)	کارآفرینی در رژیم‌های مختلف نهادی	بوئکه و کوین <sup>۲۰</sup> (۲۰۰۳)

(منبع: پاداش، ۱۳۸۷: ۱۴۷)

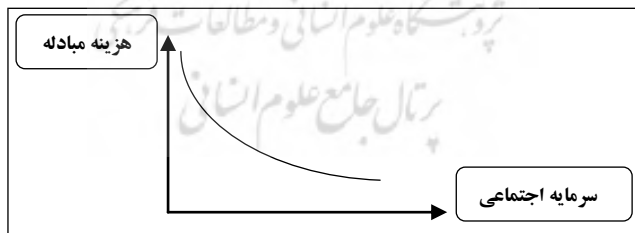
از جمله دیگر شاخص‌های مهمی که در بررسی هر پدیده اجتماعی می‌توان از آن به‌عنوان کالای عمومی در هر جامعه، در هر زمان و در هر تحقیقی یاد کرد، شاخص اعتماد اجتماعی است که خود از جمله مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است. در اینجا به علت اهمیت این مفهوم به تشریح بیشتر سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر هزینه مبادله می‌پردازیم.

#### ۴. شاخص سرمایه اجتماعی

در اقتصاد هر جامعه‌ای، نه تنها بخش ناچیزی از مبادله‌ها به‌صورت رسمی و قانونی ثبت می‌شود، بلکه در هر مبادله<sup>۲۰</sup> ثبت‌شده یا نشده- تنها بخش ناچیزی از انتظارات طرفین به صراحت ذکر می‌شود (رنانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۳).

رشد سرمایه اجتماعی موجب رشد اقتصادی بالاتر می‌شود و رشد اقتصادی نیز معمولاً توسعه‌یافتگی به‌همراه می‌آورد. توسعه‌یافتگی نیز به‌نوبه خود موجب ارتقای سرمایه اجتماعی می‌شود. اکنون در این فرایند، هرچه سرمایه اجتماعی تقویت شود، فرایند توسعه‌یافتگی تقویت شده است (رنانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۳).

#### شکل شماره (۲) - رابطه هزینه مبادله و سرمایه اجتماعی



(منبع: نویسندگان)

اگر بخواهیم سرمایه اجتماعی را تشبیه کنیم می‌توان آن را به‌عنوان پدیده‌ای در نظر گرفت که هم‌زمان نقش چسب و روغن اجتماعی را بازی می‌کند (رنانی، ۱۳۹۰).

19. Stevenson & Lundström

20. Boettke, Peter. J. & Coyne, C. J.

در جامعه‌شناسی برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، عمدتاً از سه شاخص استفاده می‌کنند. شاخص نخست، اعتماد است که خود دو سطح دارد: اعتماد شخصی و اعتماد عام یا تعمیم یافته. اعتماد شخصی آن است که من به عضوی از خانواده‌ام یا همکاری یا هر کس دیگری که او را می‌شناسم و در گذشته با یکدیگر پیوند یا گره اجتماعی برقرار کرده‌ایم، اعتماد کنم. اعتماد عام آن است به کسانی که آنها را نمی‌شناسم، اعتماد کنم. برای مثال اگر به پلیسی که نمی‌شناسیم، اعتماد کنیم یا به رانندگان تاکسی یا به هر عابری که با او مواجه می‌شویم یا به هر فروشنده‌ای که از قبل او را نمی‌شناسیم اعتماد کنیم، در این صورت اعتماد عام وجود دارد. از نظر علم اقتصاد و جامعه‌شناسی آنچه مهم است، همین شاخص اعتماد عام است (رنانی، ۱۳۹۰). اما شاخص دوم، مشارکت اجتماعی است. مشارکت باید سه ویژگی داشته باشد، تا مشارکت اجتماعی محسوب شود: نخست این که عقلانی باشد؛ یعنی احساسی نباشد. دوم این که مستمر باشد و سوم این که سازمان‌یافته باشد. سومین شاخص مهم، همیاری است. همیاری یعنی این که شما بی‌رشوت و متّ به کسی که او را نمی‌شناسید و از او توقع جبران ندارید، کمک یا خدمتی کنید (رنانی، ۱۳۹۰).

## ۵. اعتماد اجتماعی

در مطلبی از *استفان کووی*<sup>۲۱</sup> (۲۰۰۶) درباره سرعت اعتماد<sup>۲۲</sup> آمده است که اعتماد بر دو ستون استوار است: نخست ستون شخصیت، دوم ستون شایستگی. منظور از شخصیت، اول (درجه صداقت و یکپارچگی است. دوم) اینکه نیت یا انگیزه فرد از انجام عملی چیست. منظور از شایستگی نیز؛ نخست) میزان توانایی و مهارت است و دوم میزان سابقه کار فرد در مورد چیزی است. نبود هر یک از این دو ستون باعث عدم اعتماد ما به فرد می‌شود. شخصیت عضو ثابت اعتماد است، ولی شایستگی شرط‌پذیر و قابل انعطاف است (کووی، ۲۰۰۶: ۲).

زمانی که شخصیت واقعی و شایستگی، مبتنی بر اعتماد شکل می‌گیرد، تقریباً هر چیز دیگری را در درون خود جای می‌دهد. بنابراین تأثیر عملی اعتماد، تنها اقتصادی نیست، بلکه بر روی همه فعالیت‌ها تأثیر می‌گذارد. وقتی اعتماد پایین است، مالیات پنهانی وجود دارد که در هر ارتباط، تعامل، تصمیم‌گیری و هر بُعد از زندگی در بالاترین حد ممکن پرداخت می‌شود. باین بودن اعتماد، موقعیتی است که در آن هر چیزی که شخص می‌گوید، رئیس وی، فرزند و

21. Covey, S

22. Speed of Trust

یا همکاران ممکن است به‌طور خودکار بیست تا سی درصد یا بیشتر، آن را کمتر بگیرند (کووی ۲۰۰۶: ۲).

روستاین و استول<sup>۲۳</sup> (۲۰۰۸) نظریه‌های اعتماد را به دو دسته تقسیم می‌کنند: رهیافت جامعه‌محور و رهیافت نهادمحور. دسته‌ای از پژوهش‌ها که برای تبیین اعتماد اجتماعی، عمدتاً قائل به تأثیر شبکه‌ها (مشارکت و عضویت) و روابط اجتماعی بر اعتماد هستند، رویکرد جامعه‌محور و دسته‌ای دیگر که کیفیت نهادها را عامل تبیین‌کننده سطح اعتماد اجتماعی می‌دانند، رویکرد نهادمحور نامیده می‌شوند (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵). رویکرد فوکویاما و پاتنام به اعتماد، ذیل رهیافت جامعه‌محور قرار می‌گیرد (پاتنام، ۱۳۸۰ و فوکویاما، ۱۳۸۵). رویکرد دوم حاصل ایده‌هایی است که اگرچه به اهمیت رویکرد پاتنام اذعان دارند، اما تأکید وی بر مشارکت در شبکه‌های اجتماعی را ناقص دانسته و اعتماد را محصول کیفیت نهادها می‌انگارند (روستاین، ۲۰۰۵، به‌نقل از شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۶). رویکرد نهادگرایان جدید از جمله نورث و بامول از این دسته‌اند. در رویکرد نهادمحور، روستاین و استول بیان می‌کند که شدت جامعه مدنی نیست که موجد اعتماد است، بلکه آنچه برای اعتماد فراگیر مهم است، کارآمدی و عدالت نهادهاست و فقدان اعتماد به نهادها، وجود فساد و رشوه‌خواری و احساس ناامنی در رابطه با دیگران را افزایش می‌دهد. آنها چهار سازوکار علی برای تبیین ویژگی‌های نهادی اعتماد تعمیم یافته را به صورت زیر مشخص می‌کنند:

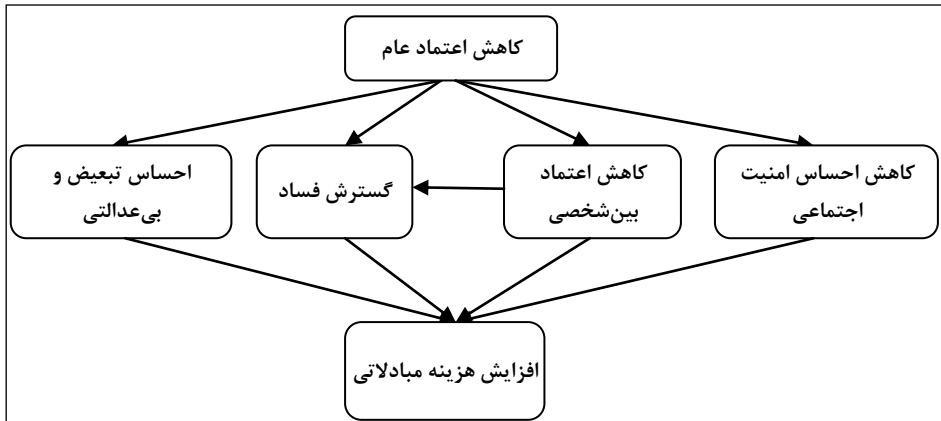
الف) عدالت و کارآمدی نهادی بر برداشت فرد از امنیت خود تأثیر می‌گذارد؛ یعنی ترس از دیگران موجب بی‌اعتمادی به آنها می‌شود.

ب) عدالت و کارآمدی نهادها، تعیین‌کننده برداشت فرد نسبت به حافظان منافع عمومی است. اگر نهادها قابل اعتماد نباشند، مردم نیز قابل اعتماد نخواهند بود.

ج) عدالت و کارآمدی نهادها، نگرش نسبت به رفتار شهروندان را شکل می‌دهد. اگر فرد شاهد رشوه‌خواری در بین شهروندان باشد، خودش نیز برای برآوردن نیازهایش ممکن است دست به چنین کاری بزند و از این راه، اعتماد او به دیگران و نظام کاهش می‌یابد.

د) نهادهای فاسد و ناعادل موجب تجربه تبعیض و بی‌عدالتی می‌شوند که این به‌نوبه خود تأثیر منفی بر اعتماد اجتماعی فراگیر می‌گذارد (شکل شماره ۴) (روستاین و استول، ۲۰۰۸ به‌نقل از شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۹).

شکل شماره (۴) - پیامدهای نهادی کاهش اعتماد عام برگرفته از روئستاین و استول (۲۰۰۸)



(منبع: نویسندگان)

روئستاین تأکید می‌کند که اعتماد، اغلب در جوامعی با بوروکراسی مؤثر، عادل و منصف رشد می‌کند. ساختار و ویژگی‌های نهادهای دولتی معاصر، عاملی مهم و نادیده‌گرفته‌شده برای تولید اعتماد عمومی است. در واقع، این نظریه نشان می‌دهد عدالت رویه‌ای نهادها، اعتماد عمومی شهروندان را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و به‌طور خاص می‌گوید که شهروندان چطور احساس امنیت و حمایت را تجربه می‌کنند و چگونه استنباط خود از نظام و مقامات دولتی را به شهروندان دیگر تعمیم می‌دهند (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۹).

در رهیافت نهادمحور، نهادهای موجود در جامعه عامل اصلی ایجاد و تخریب اعتماد محسوب می‌شوند. در این رهیافت، تأکید اصلی بر نهادهای کارآمد است که به‌واسطه کارآمدی و عدالت خود، قراردادهای بین افراد را تضمین و خیانت‌کنندگان به قراردادهای خود را مجازات می‌کنند. از این‌رو، افراد به این نتیجه می‌رسند که سایر شهروندان به‌خاطر وجود نهادهای قانونی کارآمد، به اعتماد آنها خیانت نمی‌کنند و بنابراین قابل اعتماد هستند (منصوریان و قدرتی، ۱۳۸۸). ولی وقتی انسان‌ها می‌دانند که اگر از اعتماد آنها سوءاستفاده شود، جایی یا کسی وجود ندارد که بتواند به آن پناه ببرند، در چنین شرایطی، طبیعی است که سوءظن داشته و بدبین باشند. بنابراین در نظریه نهادی، نهادها و عملکرد آنها در خصوص تضمین اعتماد و حمایتگری در برابر خیانت به اعتماد و کارایی آنها در جهت ایجاد اعتماد و جلوگیری از فرسایش اعتماد مورد توجه قرار می‌گیرد (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۰).

از آنجا که رویکرد این مقاله به موضوع، جامعه‌شناختی است، درصدد است تا با نگاهی جامعه‌شناختی هزینه‌های مبادله را بر روی نوع اقدام یا تصمیم اقتصادی کارآفرینان مورد تتبع

قرار دهد. در این مقوله، هزینه‌های اجتماعی مبادله که بر نوع رویکرد مولد/نامولد کارآفرینان می‌تواند مؤثر باشد، شامل یادگیری در خلال حافظه تاریخی است که کارآفرینان در کنار سایر مردم و عملکرد دولت‌ها و نهادها، طی سال‌های زندگی خود آن را اندوخته‌اند، جزیی از مدل ذهنی خود کرده‌اند و همچون راهنمای کنش خویش قرار داده‌اند و طی زمان جزء فرهنگ شخصیتی آنان شده و با ذهنیتی که ناشی از تجربه زیسته آنان می‌باشد، اقدام به کنش اقتصادی مولد/ یا نامولد در فضای اقتصادی جامعه ایران می‌کنند.

## ۶. فرضیه‌ها

فرضیه اصلی: بین هزینه‌های اجتماعی مبادله و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

### ۶-۱. فرضیه‌های فرعی

۱- بین میزان سرمایه اجتماعی و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۲- بین میزان اعتماد بین شخصی و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۳- بین میزان اعتماد عام و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۴- بین میزان مشارکت اجتماعی و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۵- بین میزان همیاری و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۶- بین میزان احساس امنیت اقتصادی و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۷- بین میزان تضمین حقوق مالکیت و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۸- بین میزان خاص‌گرایی/عام‌گرایی و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۹- بین میزان ثبات قوانین و بخش‌نامه‌ها و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ۱۰- بین میزان دخالت دولت در اقتصاد و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد و ۱۱- بین میزان حسن اجرای قراردادها و کنش اقتصادی مولد/نامولد کارآفرینان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

## ۷. تعاریف مفهومی و عملیاتی

### ۷-۱. تعریف متغیر وابسته (شیوه فعالیت اقتصادی کارآفرینان)

به تبعیت از نظریه بامول، منظور از کنش اقتصادی مولد، هر نوع کنشی است که در راستای تولید است و از عامل آن به‌عنوان کارآفرین مولد نام برده می‌شود، در برابر کنش اقتصادی نامولد و مخرب که در راستای فعالیت‌های غیرتولیدی، رانتی است، به کارآفرین منفعت می‌رساند، ولی برای کل اقتصاد منافی ندارد و به‌کننده آن کارآفرین نامولد می‌گویند، کنش‌های اقتصادی همانند دلالی، واسطه‌گری، تجارت حاصل از به‌هم ریختن توازن قیمت‌ها (استفاده از فضاهای رانتی ایجاد شده در اقتصاد) و هرگونه سرمایه‌گذاری در بخش غیرتولیدی (از جمله مسکن، بازار طلا، پول) و رانت‌جویانه با توسل به وصل‌شدن به مراجع قدرت یا استفاده از شکاف به‌وجود آمده در اقتصاد جامعه که ناشی از بی‌برنامه‌گی اقتصادی آن جامعه است. برای سنجش این متغیر ۹ گویه در سطح مقیاس لیکرت طراحی شد. برای مثال برای گویه‌ای با وجه کارآفرینی مولد، چون باوجود مسائل و مشکلات بسیار زیادی که برای تولید و کارآفرینی در جامعه ما وجود دارد، بازهم تمایل دارم همین مسیر را ادامه دهم و در بخش کارآفرینی نامولد نیز گویه‌ای مثل در شرایط فعلی جامعه، من هیچ انگیزه‌ای برای ادامه کار تولیدی در خود نمی‌بینم و ترجیح می‌دهم در سایر حوزه‌ها از جمله واسطه‌گری و ساخت‌وساز و دادوستد فعالیت کنم مطرح شد.

### ۷-۲. تعریف متغیرهای مستقل

#### نگاره شماره (۲) - تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای مستقل تحقیق

متغیر	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی	نمونه‌ای از گویه‌ها
میزان احساس امنیت اقتصادی	عبارت است از احساس آرامش و ایمنی در برابر اجتماع (افراد گروه‌ها و نهادها) در معاملات.	احساسی که فرد در معامله با دیگران احساس ترس یا آسودگی می‌کند.	اقتصاد جامعه ما طوری است که بازار برای تولیدکننده پیش‌بینی‌پذیر، آرام و با برنامه است.
احساس همبستگی اجتماعی	میزان دلبستگی فرد به خود اجتماع، انسان‌ها و رویه‌های موجود.	میزان احساس نزدیکی یا دوری فرد نسبت به اجتماع (انسان‌ها یا نهادها).	تا چه حد خودتان را جزیی از مردم این جامعه می‌دانید و احساس خوبی نسبت به زندگی در کنار این مردم دارید؟
میزان اعتماد عام	عبارت است از میزان اطمینانی که شخص نسبت به گروه‌ها و نهادهای اجتماع دارد.	میزان پذیرش صداقت گفتار و رفتار گروه‌ها و نهادها در زندگی روزمره، آنگونه که آنها از خود بروز می‌دهند.	در فهرست زیر اسامی برخی از سازمان‌ها و گروه‌ها آمده است. لطفاً بفرمایید تا چه حد می‌توان به آنها اعتماد کرد؟
اعتماد بین‌شخصی	عبارت است از میزان اطمینانی که شخص نسبت به	میزان پذیرش صداقت گفتار و رفتار افراد یا نهادها در هنگام	تا چه حد می‌توان امروزه به مردم جامعه خودمان اعتماد



۲۰۶ بررسی جامعه‌شناختی هزینه مبادله و تأثیر آن بر روی کنش اقتصادی کارآفرینان

	افراد و نهادهای اجتماع دارد.	تعاملات و مبادلات، آن گونه که آنها از خود بروز می‌دهند.	کرد؟
مشارکت اجتماعی	میزان همکاری با دیگران در انجام کاری.	میزان شرکت افراد در کارهای گروهی با دیگران.	اگر فرصت خوب تجاری پیش بیاید که سود خوبی داشته باشد ولی مجبور به گرفتن شریک جدید باشید تا چه حد از اینکار استقبال می‌کنید؟
همیاری	میزان همدلی و همراهی روحی و عاطفی با دیگران در جامعه.	میزان همراهی با دیگر افراد در حل معضلات و مشکلات آنان.	در حال حاضر، کار تولیدکننده طوری شده که اگر زمانی یک کارآفرین و تولیدکننده به ورشکستگی نزدیک شود، هیچ کسی به کمکش نمی‌آید و وی را تنها می‌گذارند.
سرمایه اجتماعی	میزان اندوخته اجتماعی که فرد در تعامل با اجتماع پیرامون خود به دست می‌آورد.	عبارت است از مجموع میزان اعتماد، مشارکت و همیاری.	از مجموع گویه‌های مربوط به متغیر اعتماد، مشارکت و همیاری به دست آمد.
تضمین مالکیت حقوق	میزان حمایت و حفاظت از دارایی‌های شهروندان توسط نهادها در یک جامعه.	میزان حفاظت اموال و مستغلات شهروندان توسط نهادهای جامعه.	فکر می‌کنید در مملکت ما، تا چه حد اموال و دارایی شما در امان است و هیچ فرد یا سازمانی نمی‌تواند به اموال شما دست‌اندازی کند؟
خاص‌گرایی/عام‌گرایی	میزان داشتن تعصب، گرایش به طرفداری و یا حمایت و پشتیبانی افراد از گروه‌های خودی.	میزان حمایت و پشتیبانی از افراد منتسب به قوم، قبیله، خویشاوند و آشنایان و دوستان خود. حتی از راه‌های غیر هنجاری.	به نظر شما تا چه اندازه در کشور ما پارتی‌بازی در سازمان‌ها رواج دارد؟
ثبات قوانین و بخشنامه‌ها	میزان پایداری و ثبات و عدم تغییر قوانین و بخشنامه‌ها دولتی.	میزان ثبات و عدم تغییر زودبه‌زود قوانین و مقررات که مبنای برنامه‌ریزی در امور و فعالیت‌های افراد قرار می‌گیرد.	- تا چه حد پیش آمده که بخواهید فعالیتی را قانونی دنبال کنید، ولی پس از فراهم‌سازی شرایط، ببینید قانون مربوطه تغییر کرده است؟
دخالت دولت در اقتصاد	میزان حضور و نفوذ دولت در فعالیت‌های اقتصادی.	میزان دستکاری که دولت در فعالیت‌های مربوط به بازار انجام می‌دهد.	به نظر شما تا چه حد دولت در تعیین قیمت‌ها در بازار دخالت می‌کند؟

حُسن قراردادها اجرای	میزان پایبندی طرفین مبادله در اجرای صحیح قراردادها طبق توافق کتبی که با یکدیگر به امضاء رسانده‌اند.	میزان عمل نکردن به قول‌ها و قراردادهایی که افراد طی توافق‌نامه‌هایی خود را ملزم به انجام آنها کرده‌اند.	برخی از کارآفرینان می‌گویند: بیشتر سازمان‌ها و نهادهای دولتی که در کسب‌وکار تولیدیمان با آنها ارتباط داریم چندان تعهدی به قراردادهای فی‌مابین نداشته و جدیت و پیگیری در آنها برای به سرانجام رسیدن این قراردادها و تعهدات وجود ندارد.
----------------------------	---	---	---

### ۸. روش تحقیق

نوع مطالعه در این تحقیق از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این مطالعه را کارآفرینان استان همدان تشکیل می‌دهد. در این پژوهش، به‌منظور پوشش کامل جامعه آماری از آمار اداره کل تأمین اجتماعی استان همدان استفاده کردیم که در آمارنامه سال ۱۳۹۱ آمده است. در این آمارنامه، جمع کل کارگاه‌های فعال زیر پوشش سازمان تأمین اجتماعی به تعداد ۲۱۹۵۳ کارگاه (برابر هر کارگاه یک کارآفرین) آمده است (آمارنامه اداره کل تعاون کار و رفاه اجتماعی استان همدان، ۱۳۹۱: ۱۶۴). نمونه آماری با استفاده از جدول دی‌ای‌دواس و سه عامل کلیدی (فاصله اطمینان، دقت نمونه‌گیری، میزان تغییر در جمعیت برحسب خصوصیات اصلی جامعه مورد مطالعه) (دواس ۱۳۷۶:۷۹) به تعداد ۳۷۰ نفر تعیین شد. شیوه نمونه‌گیری ترکیبی (مطبق و تصادفی ساده) از تمامی شهرستان‌های استان همدان صورت گرفت. داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS و آموس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. اعتبار پرسش‌نامه از نوع اعتبار صوری بود و مورد تأیید صاحب‌نظران و اساتید قرار گرفت و روایی پرسش‌نامه از راه محاسبه آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه با  $\alpha = 0/79$  تأیید شد. البته قبل از اجرای پرسش‌نامه اصلی، آزمون مقدماتی<sup>۲۴</sup> پرسش‌نامه به‌عمل آمد و پرسش‌های مبهم و نیز گویه‌ها با آلفای کم، بازنگری و اصلاح شدند. نگاره شماره (۳) آلفای کرونباخ شاخص‌های واردشده در مدل تحلیلی تحقیق را نشان می‌دهد:

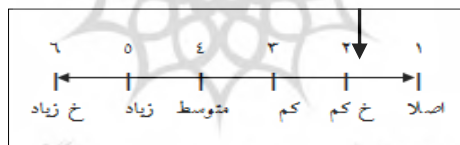
#### نگاره شماره (۳) - آلفای کرونباخ گویه‌های هر شاخص

ردیف	عامل‌ها	آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
۱	احساس امنیت اقتصادی	۰/۸۸	۵
۲	تضمین حقوق مالکیت	۰/۷۴	۳

۳	۰/۸۲	خاص‌گرایی/عام‌گرایی	۳
۴	۰/۷۵	اعتماد بین شخصی	۴
۱۲	۰/۷۸	اعتماد عام	۵
۴	۰/۸۲	مشارکت	۶
۳	۰/۷۷	همیاری	۷
۱۹	۰/۷۹	سرمایه اجتماعی	۸
۴	۰/۷۸	ثبات قوانین و بخشنامه‌ها	۹
۴	۰/۷۰	دخالت دولت در اقتصاد	۱۰
۳	۰/۷۰	حسن اجرای قراردادها	۱۱
۹	۰/۷۹	کارآفرینی نامولد	۱۲

### ۹. یافته‌های تحقیق

**الف) یافته‌های توصیفی:** همان طوری که در نگاره ۴ ملاحظه می‌شود، ۸ درصد از پاسخگویان را زنان و ۹۲ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. ۱۰ درصد سنی بین ۱۶ تا ۲۵ سال، ۱۲ درصد سنی بین ۲۶ تا ۳۵ سال، ۴۶ درصد ۳۶ تا ۴۵ ساله و ۳۲ درصد بالاتر از ۴۶ سال دارند. نزدیک به نصف آنها (۴۴٪) لیسانس دارند. میانگین سنی افراد ۳۴ سال و میانگین تحصیلی آنها فوق دیپلم است و ۵۶/۱ درصد از آنها دارای انگیزه کارآفرینی نامولدانه زیاد و خیلی زیاد هستند. توضیح روشی: از آنجایی که نمره ۱ به گزینه اصلاً و خیلی کم و نمره ۶ به گزینه خیلی زیاد داده شده است



میانگین ۴/۱۳ در نگاره شماره (۵) نشان‌دهنده گرایش زیاد به کارآفرینی نامولد در بین کارآفرینان است. همچنین میانگین‌های کمتر از ۳/۵ در بقیه متغیرهای نگاره نشان‌دهنده ارزیابی کمتر از متوسط افراد به متغیرهای مستقل است (نگاره شماره ۵).  
نگاره شماره (۴) - ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، متغیرهای زمینه‌ای،

#### متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرهای زمینه‌ای	ویژگی‌ها	درصدها	میانگین‌ها
جنسیت	زن	۸	---
	مرد	۹۲	---
سن	۱۶ تا ۲۵ سال	۱۰	۳۴
	۲۶ تا ۳۵ سال	۱۲	
	۳۶ تا ۴۵ سال	۴۶	
	۴۶ سال به بالا	۳۲	

۱۵	۲۳	دیپلم	تحصیلات
	۲۵	فوق دیپلم	
	۴۴	لیسانس	
	۸	فوق لیسانس و بالاتر	
۴/۱۳	۵۶/۱	زیاد و خیلی زیاد	کارآفرینی نامولد
	۳۰/۹	متوسط	
	۱۳	کم و خیلی کم	

**نگاره شماره (۵) - میانگین، واریانس، انحراف معیار و چولگی متغیرهای تحقیق**

ردیف	نام شاخص / متغیر	میانگین	واریانس	انحراف معیار	چولگی
۱	اعتماد بین شخصی	۳/۰۱	۰/۴۳۰	۰/۶۵۵	-۰/۳۲۳
۲	اعتماد عام	۲/۷۵	۰/۴۵۲	۰/۶۷۲	-۰/۴۴۳
۳	مشارکت اجتماعی	۲/۸۷	۱/۳۸	۱/۱۷	-۰/۴۳۷
۴	همیاری	۳/۱۳	۱/۰۶	۱/۰۳	-۰/۴۳۱
۵	سرمایه اجتماعی	۲/۹۴	۰/۳۶	۰/۶۰	-۰/۲۸۳
۶	تضمین حقوق مالکیت	۲/۹۵	۰/۸۷	۰/۹۳	۰/۰۲۳
۷	خاص گرایی/عام گرایی	۴/۰۲	۰/۸۴	۰/۹۱	-۱/۱۱
۸	ثبات قوانین و بخشنامه‌ها	۳/۵	۰/۷۶	۰/۸۷	-۰/۱۶۱
۹	حسن اجرای قراردادها	۳/۲۸	۰/۴۲	۰/۶۴	۰/۴۸۴
۱۰	احساس امنیت اقتصادی	۳/۳۶	۰/۶۱	۰/۷۸	۰/۵۰۲
۱۱	دخالت دولت در بازار	۳/۵۳	۰/۳۹	۰/۶۲	-۰/۱۱۸
۱۲	کارآفرینی نامولد	۴/۱۳	۱/۰۴	۱/۰۱	-۱

(ب) یافته‌های استنباطی: نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های تحقیق حاکی از آن است که فرضیه اصلی و همه فرضیه‌های فرعی تحقیق مورد تأیید قرار گرفتند (نگاره شماره ۶).

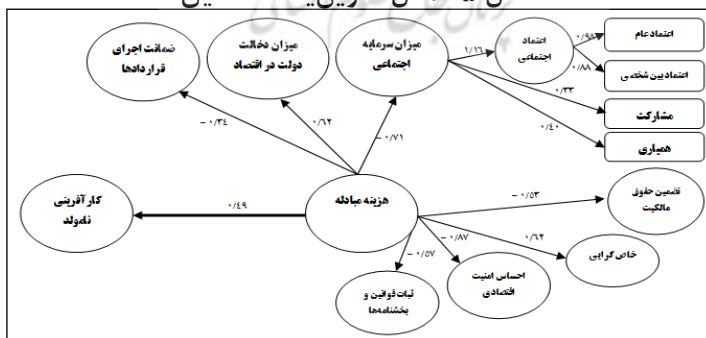
نگاره شماره (۶) - بررسی شدت و معنی‌داری فرضیه‌های تحقیق

ردیف	متغیرهای مستقل	میزان همبستگی با کارآفرینی نامولد	آزمون معنی‌داری (Sign=/.000)	تحلیل	
				همبستگی	فرضیه
۱	اعتماد بین شخصی	-۰/۵۶	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۲	اعتماد عام	-۰/۵۲	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۳	مشارکت	-۰/۴۶	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۴	همیاری	-۰/۳۴	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۵	سرمایه اجتماعی	-۰/۴۸	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۶	ثبات قوانین و بخشنامه‌ها	-۰/۵۱	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۷	تضمین حقوق مالکیت	-۰/۳۵	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۸	خاص‌گرایی (در برابر عام‌گرایی)	+۰/۳۳	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۹	دخالت دولت در اقتصاد	+۰/۴۹	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۱۰	حُسن اجرای قراردادها	-۰/۴۸	۰/۰۰۰	متوسط	قبول
۱۱	احساس امنیت اقتصادی	-۰/۴۶	۰/۰۰۰	متوسط	قبول

ضرایب همبستگی پیرسون در بررسی رابطه بین این متغیرها نشان می‌دهد فرضیه‌ها با احتمال معنی‌داری ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفتند. علامت منفی در ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که با افزایش میزان آن متغیر در جامعه، از میزان کارآفرینی نامولد کاسته می‌شود و در صورت مثبت بودن علامت رابطه همبستگی - که در دو متغیر (دخالت دولت در اقتصاد و خاص‌گرایی) مشاهده می‌شود- نشان‌دهنده آن است که با افزایش آن در جامعه، بر میزان کارآفرینی نامولد در جامعه افزوده می‌شود.

همان‌طور که در مدل زیر ملاحظه می‌شود، متغیرهای مستقل مورد سنجش در تحقیق را در یک مدل تدوین‌یافته به‌عنوان ابعاد هزینه مبادله وارد مدل کردیم. سپس با استفاده از نرم‌افزار آموس اقدام به برآورد مدل و ضرایب استاندارد هر یک از متغیرها نمودیم (نگاره‌های ۷ و ۸ و شکل ۵):

شکل ۵- مدل تدوین‌یافته تحقیق



(منبع: نویسندگان)

همان‌طور که در مدل تدوین‌یافته بالا می‌بینیم هفت متغیر اصلی تحقیق، مفهوم هزینه‌های اجتماعی مبادله (مورد نظر این تحقیق) را نمایندگی می‌کنند. مقادیر در مدل، ضرایب استاندارد رابطه‌ها را نشان می‌دهد. نتایج حاکی از آن است که با افزایش هزینه مبادلاتی، کنش اقتصادی کارآفرینان به سمت فعالیت‌های نامولد میل می‌کند. به عبارت دیگر، با ثابت در نظر گرفتن سایر عوامل، به‌طور متوسط هزینه مبادلاتی به مقدار ۰/۴۹ با کنش اقتصادی نامولد در ارتباط است (شکل شماره ۵ و نگاره شماره ۸). عوامل مرتبط با هزینه مبادلاتی در این تحقیق که بر روی کنش اقتصادی نامولد تأثیرگذار است؛ به ترتیب عبارتند از: میزان احساس امنیت اقتصادی با ۰/۸۷-، میزان سرمایه اجتماعی با ۰/۷۱-، میزان دخالت دولت در اقتصاد و میزان خاص‌گرایی با ضریب استاندارد ۰/۶۲، میزان ثبات قوانین و بخشنامه‌ها با ۰/۵۷- و در پایان میزان تضمین اجرای قراردادها با ۰/۳۴- با هزینه معاملاتی در ارتباطند.

ستاده‌های نگاره شماره ۷ نشان می‌دهد که مجموع این متغیرها در مدل به‌خوبی برازش شده است. به‌عنوان مثال، شاخص کای‌اسکوئر بهنجار شده ( $CMIN/DF=4/71$ ) نشان می‌دهد این مدل یک مدل برازش‌شده است. سایر شاخص‌ها در ستانده‌های آموس نیز در وضعیت مطلوب و قابل قبولی قرار دارند که نشان‌دهنده برآورد بالای مدل و قابل قبول بودن آن با داده‌های موجود و چیدمان متغیرها در مدل است (نگاره ۷).

#### نگاره شماره (۷) - شاخص‌های برازش مدل در خروجی نرم‌افزار آموس

شاخص‌های برازش مدل	نام شاخص	علامت اختصاری	مقدار در مدل برازش‌شده	P	تفسیر نتایج
بrazش مطلق <sup>۲۵</sup>	کای‌اسکوئر بهنجار	CMIN/DF	۴/۷۱۰	۰/۰۰۰	کمتر از ۵ مورد تأیید است
بrazش تطبیقی <sup>۲۶</sup>	بrazش تطبیقی	CFI	۰/۵۲۲	----	هر چه به یک نزدیک‌تر بهتر
	توکر-لویس	TLI	۰/۵	----	هر چه به یک نزدیک‌تر بهتر
بrazش مقتصد <sup>۲۷</sup>	تطبیقی مقتصد	PCFI	۰/۴۹۹	----	حداقل ۰/۵۰
	ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۱	----	هر چه کمتر از ۰/۱۰ بهتر
هلتر <sup>۲۸</sup>	هلتر	HOELTER	۸۴	----	کافی بودن حجم نمونه

25. Absolute Fit Indices

26. Comparative Fit Indices

27. Parsimonious Fit Indices

28. Hoetler s Index

نگاره شماره (۸) - ضرایب استاندارد مدل تدوین‌بافته تحقیق

عامل‌ها	هزینه مبادله	کنش اقتصادی مولد/نامولد	Sign= 0/05
هزینه مبادله	-----	-۰/۴۹	۰/۰۰۲
ثبات قوانین و بخش‌نامه‌ها	-۰/۵۷	----	۰/۰۰۰
ضمانت اجرای قراردادهای	-۰/۳۴	----	۰/۰۰۰
میزان دخالت دولت در اقتصاد	۰/۶۲	----	۰/۰۰۰
میزان خاص‌گرایی (در برابر عام‌گرایی)	۰/۶۲	-----	۰/۰۰۰
میزان تضمین حقوق مالکیت	-۰/۵۳	-----	۰/۰۰۰
میزان احساس امنیت اقتصادی	-۰/۸۷	-----	۰/۰۰۰
میزان سرمایه اجتماعی	-۰/۷۱	-----	۰/۰۰۰

فرجام

انسان‌ها قبل از انجام هر کاری، محاسبه سود و زیان مترتب بر آن را برآورد می‌کنند. این امر، به‌خصوص در عرصه مبادلات اقتصادی که بخش اعظم کنش‌های انسان‌ها با سود و زیان همراه است، رخ می‌دهد. کارآفرینان به عنوان قشری که فعالیتشان، با توجه به فرصت‌های اقتصادی در بازار رقم می‌خورد، عمل کردن با توجه به ساختار اجتماعی و شرایطی که در آن قرار دارند، اصل کلیدی در تنظیم کنش اقتصادی‌شان محسوب می‌شود.

یکی از عوامل مهم در برآورد سود و زیان که بر هر معامله‌ای مترتب است و هر کارآفرین مجربی را وادار به در نظر گرفتن آن قبل از اقدام اقتصادی می‌کند، برآورد هزینه‌های مبادله است. هزینه مبادله، همان هزینه‌هایی هستند که کارآفرینان را متحمل هزینه‌های حاشیه‌ای تولید - غیر از هزینه‌های تولید - می‌کرده که سود مورد نظرشان را تهدید می‌کند. اگر کارآفرینان نتوانند این هزینه‌های حاشیه‌ای تولید را که در تولید نقش ندارند، ولی سودشان و گاهی اصل سرمایه‌شان را تهدید می‌کند، به هر نحوی کنترل یا به حداقل برسانند و این هزینه‌ها را همچون تهدیدی که غیرقابل پیش‌بینی، سیال و غیرقابل کنترل است، ارزیابی کنند، در ادامه مسیر فعالیت تولیدی خود محتاط‌تر، کندتر و در صورت ادامه وجود چنین شرایطی تغییر مسیر داده که در بهترین وجه آن، خارج شدن از فعالیت تولیدی و وارد شدن به کار غیرتولیدی (البته با توجه به ظرفیت‌ها و انگیزه‌های چنین رفتاری که فرد در محیط می‌بیند و می‌آموزد= نظریه یادگیری نورث) خواهد بود و در بدترین حالت مهاجرت سرمایه به خارج از مرزهای اقتصادی صورت خواهد پذیرفت؛ پدیده‌ای که شاید بتوان به آن فرار سرمایه‌ها نام نهاد. این شرایط و فضایی که موجب افزایش یا کاهش هزینه مبادله می‌شود، اقتصاددانان نهادگرای جدید با نام نهاد از آن یاد می‌کنند. نورث، بامول و سایر محققانی که در بخش چارچوب نظری،

مباحث آنها مطرح و بیان شد، نهادها را هر نوع قواعد رسمی و غیررسمی تلقی می‌کنند که کنش‌های اقتصادی انسان‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند و در صورت مساعدنبودن این قواعد با امور تولیدی و اقتصادی مولد، هزینه چنین فعالیت‌هایی افزایش یافته و نااطمینانی به فضای کسب‌وکار افزایش می‌یابد. درواقع، نهادهایی که فلسفه وجودیشان برای کاهش نااطمینانی است، خود با عملکرد ناصحیح‌شان توسط سازمان‌ها و افراد موجب بی‌اعتمادی و دلسردی به امور تولیدی می‌شوند.

از آنجایی که موضوع این مقاله در چارچوب جامعه‌شناسی اقتصادی قرار می‌گیرد، لازم است بیان شود که در این حوزه، سه متغیر را به‌عنوان تأثیرگذارترین عوامل بر روی پدیده‌های اقتصادی در نظر می‌گیرند؛ سرمایه اجتماعی، امنیت اقتصادی و تضمین حقوق مالکیت. در این تحقیق این سه شاخص به‌همراه عوامل دیگر، از جمله نهادهایی محسوب شدند که شاخص هزینه اجتماعی مبادله را تشکیل دادند.

نتایج تحقیق حاکی از آن است که چهار متغیر فرعی که سرمایه اجتماعی را نمایندگی می‌کنند و هفت متغیر اصلی (شکل شماره ۵) رابطه معنی‌داری با کارآفرینی نامولد دارند، به‌طوری که با کاهش شاخص‌هایی نظیر احساس امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، تضمین حقوق مالکیت و ثبات قوانین و بخش‌نامه‌ها، و افزایش میزان دخالت دولت و افزایش خاص‌گرایی در جامعه کارآفرینان به سمت فعالیت‌های نامولد میل می‌کنند.

همان‌طوری که در بخش یافته‌های تحقیق ملاحظه شد، شاخص احساس امنیت اقتصادی با ضریب استاندارد  $-0/۸۷$  با هزینه مبادله در ارتباط است. این عامل بالاترین رابطه را با هزینه مبادله دارند. کارآفرینان در صورت احساس ناامنی از فضای اقتصادی حاکم بر جامعه، هزینه مبادله بالایی را برای کنش‌های اقتصادی‌شان در نظر خواهند گرفت و در این صورت با توجه به هزینه‌های بالای فعالیت‌های تولیدی و پائین‌بودن هزینه‌های مبادله‌ای فعالیت‌های نامولد، ترجیح خواهند داد که در امور اقتصادی نامولد فعالیت کنند تا هم خطر کمتری متوجه اصل و سود سرمایه‌هایشان باشد و هم زودتر به سود موردنظر دست یابند و هم اینکه سودشان تضمین شده باشد.

نتایج نشان می‌دهد اگر نهادهای جامعه (قوانین رسمی و غیررسمی) در خدمت امور تولیدی نباشند و به تعبیر نورث، قواعد بازی به نفع فعالیت‌های تولیدی نباشد، کنشگران اقتصادی همچنان به این نتیجه خواهند رسید که یا در امور تولیدی جدید سرمایه‌گذاری نکنند یا بخشی از سرمایه‌های خود را از بخش تولیدی خارج و در بخش غیرتولیدی سرمایه‌گذاری



کنند. از جمله مهم‌ترین شاخص‌های وارد شده در مدل، شاخص سرمایه اجتماعی است. این شاخص ترکیبی از چهار متغیر اعتماد عام، اعتماد بین‌شخصی، مشارکت اجتماعی و همیاری است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیر اعتماد عام با ضریب استاندارد ۰/۹۸ بالاترین تأثیر را بر سرمایه اجتماعی دارد. اعتماد عام همان اعتمادی است که افراد به نهادها و سازمان‌ها دارند. در واقع، افراد انسانی پس از وجود اعتماد به عملکرد نهادها و سازمان‌ها، جهان پیرامونشان را منظم، مرتب و پیش‌بینی‌پذیر می‌پندارند، بنابراین در اقدام به هر عملی که درصدد انجام آن هستند، با اطمینان خاطر از به‌انجام‌رسیدن آن طبق قوانین و قواعد از پیش تعیین‌شده نهادها و سازمان‌ها، قدرت ریسک‌پذیری و آینده‌نگری بالایی به دست می‌آورند. نتیجه دیگر اعتماد عام، به‌وجود آمدن اعتماد بین شخصی است. افراد در جریان کنش متقابلشان با نهادها که قابل اعتمادند، می‌آموزند که می‌توانند به افراد آن جامعه که زیر لوای آن نهادها زندگی می‌کنند، اعتماد کنند و در صورت سوءاستفاده‌شدن از اعتمادشان، این نهادها هستند که حقوق پایمال شده‌ی آنان را باز خواهد گرداند. به همین منوال، اگر این دو شکل گیرد؛ زمینه مشارکت جمعی افراد در یاری به همدیگر و ساختن دنیایی بهتر شکل خواهد گرفت و از دل آن همیاری و همدلی افراد در بررسی و حل مشکلات نضج خواهد گرفت. نتایج نشان می‌دهد با افزایش سرمایه اجتماعی، از میزان هزینه‌های مبادله کاسته می‌شود و این عامل در مدل این تحقیق، دومین عامل تأثیرگذار (با ضریب استاندارد ۰/۷۱-) پس از شاخص احساس امنیت اقتصادی است. قدرت تبیین مدل به میزان  $R^2=0/30$  نشان می‌دهد متغیرهای موجود در مدل حاضر به مقدار ۳۰ درصد از تغییرات واریانس کنش اقتصادی نامولد ناشی از هزینه مبادلاتی با متغیرهای مورد نظر می‌باشد.

### پیشنهاد‌های تحقیق

- ۱- امنیت در جامعه حاکم باشد. مالکیت خصوصی محترم شمرده و تضمین شود. در تمامی اقتصادها، موضوع حراست از حقوق مالکیت، مهم‌ترین دغدغه سرمایه‌گذاران و اصحاب کسب و کار را تشکیل می‌دهد. منشأ این نگرانی می‌تواند "رفتار مجرمانه شهروندان دیگر" یا "رفتار غیرمسئولانه مقامات دولتی" باشد.
- ۲- اعتماد از بالا به پایین شکل می‌گیرد؛ یعنی از ساختارهای کلان به نظام‌های اجتماعی خرد. در بحث‌های مربوط به اعتماد دیدیم که چگونه اعتماد عام همچون اکسیژن

برای بقاء و ادامه حیات یک جامعه ضروری است و چگونه تخریب آن معضلات اجتماعی دیگری را به وجود می‌آورد. به‌طور قطع اعتماد عام و سرمایه اجتماعی در سایه فسادهای مکرر اقتصادی توسط مسئولان شکل نمی‌گیرد.

۳- ثبات نسبی و طول عمر معقول سیاست‌ها و قوانین منبث از آنها در یک اقتصاد و قانونمند و قابل پیش‌بینی بودن تغییرات سیاست‌ها و قوانین، با ایجاد نوعی آرامش خاطر برای کارآفرینان، این احساس را در آنان تقویت می‌کند که در محیطی امن و پیش‌بینی‌پذیر قرار دارند و همین امر آنان را به سرمایه‌گذاری در امور مولد و رویگردانی از امور نامولد دلگرم می‌کند.

۴- عدم دخالت دولت در اقتصاد: از آموزه‌های مهم اقتصاد کلاسیک که قرن‌ها پس از اسمیت همچنان استواری خود را حفظ کرده، این است که دولت‌ها موظف نیستند-و نباید- در عرصه‌هایی از اقتصاد که شهروندان قادر و حاضر به حضور در آن هستند، به‌طور مستقیم وارد شوند.

۵- اگر قوانین اقتصادی و سیاست‌های اقتصادی به‌نسبت ثابتی بر فضای بازار و اقتصاد حاکم باشد تا افراد و کارآفرینان بتوانند در سایه این ثبات، با آرامش خاطر به پیش‌بینی و ترسیم افق اقتصادی فعالیت خود و سوددهی فکر کنند، می‌توان امیدوار به رشد کارآفرینی مولد در جامعه بود.

## منابع فارسی

- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰)، *دموکراسی و سنت‌های مدنی*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: غدیر.
- پاداش، حمید و علی نیکونستی (۱۳۸۷)، "نقش نهاد در توسعه کارآفرینی"، *دوفصلنامه برنامه و بودجه*، شماره ۱۰۶: ۱۵۴-۱۲۹.
- شارع‌پور، محمود، محمد فاضلی و الهه اقراریان (۱۳۹۱)، "مطالعه بین‌کشوری اعتماد: جامعه‌محوری در مقابل نهادمحوری"، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره سیزدهم، شماره ۴: ۸۹-۶۰.
- رنانی، محسن و رزیتا مؤیدفر (۱۳۹۰)، *چرخه‌های افول اخلاق و اقتصاد (سرمایه اجتماعی و توسعه در ایران)*، تهران: طرح نو.
- رنانی، محسن (۱۳۸۹)، *بازار یا نابازار: بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران*، تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت.
- نی، ویکتور و ریچارد سوندبرگ (۱۳۸۶)، "جامعه‌شناسی اقتصادی و اقتصاد نهادگرای نوین"، ترجمه: رضا مجیدزاده و آصفه توکلی، *فصلنامه اقتصاد سیاسی تحول همه‌جانبه*، سال سوم، شماره ۷ و ۸، زمستان ۸۶ و بهار ۸۷: ۷۵-۱۱۴.

نورث، داگلاس و سی (۱۳۷۷)، *نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی*، ترجمه: محمدرضا معینی، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

متوسلی، محمود و علی نیکونستی (۱۳۹۰)، "تغییر نهادی"، *مجله برنامه و بودجه* (۳)، ۱۶، ۱۱۴-۶۸-۵۱.

## منابع لاتین

Ayars, M. B. (2003), *Impact of Transaction Costs on Saskatchewan's Beef Finishing sector*, A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in Partial Fulfillment of the Requirements for Degree of Masters of Science in the Department of Agricultural Economics University of Saskatoon, Saskatchewan.

Baumol, W. (1990), "Entrepreneurship: Productive, unproductive and destructive", *Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5: 893-921.

Covey, Stephen x R. with Rebeca R. M. (2006), *The Speed of Trust: The one Thing that Changes Everything*, Coveylink LLC. EBSCO Publishing Inc.

Coase, Ronald (1960), "The Problem of Social Cost". *Journal of Law and Economics*, Vol 3, No 1, The University of Chicago Press: 1-44.

Eigen-zucchi, Christian (2001), *The Measurement of Transactions Cost*, A Thesis Submitted to the Graduate Faculty of George Mason University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor Philosophy Economics.

Guiso, L. & others (2006), Does Culture Affect Economic Outcomes?, *NBER Working Paper*, No.11999 January, JEL No. Z1, A1.

Nee, Victor & Richard S. (2005), *The Economic Sociology of Capitalism*, Published by Princeton University Press. Available at: <http://press.princeton.edu/chapters/s7995.pdf>

C., North, Douglass (1990a), *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, New York: Cambridge University Press.

North, Douglass & Arthur T Denzau (1994), Shared Mental Models: Ideologies and Institutions, *Kyklos*, vol. 47, issue 1: 3-31

North, D.C. (2000), *The New Institutional Economics and Third World Development*, In J. Harris & J. Hunter (Eds), World Bank (1999) World Development Report I 999/2000: 17-23.

North, Douglass C & John Joseph Wallis & Barry R. Weingast (2006), *A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, National Bureau of Economic Research, Available at: <http://www.nber.org/papers/w12795>.

Williamson, Oliver E. and Scott E. Masten. (eds) (1999), "The Economics of Transaction Costs", An Elgar Critical Writing Reader, Vol. II: 303-339.

- Rothstein, Bo. (2005), *Social traps and the problem of Trust*, Cambridge: Cambridge University press.
- Rothstein, B. , and D. Stolle. (2008) "The State and Social Capital: A Theory of Generalized Trust". *Comparative Politics*. Vol. 40, No.4: 441-467.
- Schumpeter, J. A. (1934), *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sobel, R.S. (2008), "Testing Baumol: Institutional Quality and the Productivity of Entrepreneurship", *Journal of Business Venturing*, Vol 23: 641-655

